

La celebració de l'Onze de Setembre com a jornada de reivindicació nacionalista és un fenomen relativament recent de la nostra història. De fet arrenca de la constitució de les primeres formacions catalanistes contemporànies en el darrer quart del segle XIX i es vincula també a la construcció de l'estàtua de Rafael Casanova al Saló de Sant Joan de Barcelona, amb motiu de l'Exposició Universal de 1888. Obra de l'escultor Rossend Nobas i Ballbé, formava part d'un conjunt escultòric de vuit estàtues —entre les quals hi havia les de Ramon Berenguer el Vell, Roger de Llúria, Bernat Desclot i Guifré el Pelós— que ornamentaven la barana del Passeig que havia de servir d'entrada de l'Exposició, a partir de l'Arc de Triomf.

Bohigas, en el seu llibre sobre els *Monuments de Barcelona*, recorden que fou l'any 1897 quan s'inicià el costum de portar a terme l'ofrena floral a l'estàtua de Rafael Casanova. En el marc d'un acte commemoratiu de l'Onze de Setembre que s'estava celebrant al local de l'Associació Popular Catalanista, situat al Carrer dels Escudellers Blancs de la ciutat comtal, i on també hi assistien socis de l'Agrupació Catalanista, dedicada a l'excursionisme, "Los Muntanyencs", un jove d'aquesta darrera entitat va proposar construir una corona amb les branques de llorer que guarnien el local i anar-la a dipositar a l'estàtua de Rafael Casanova. La iniciativa, totalment espontània, fou acollida amb entusiasme i tot seguit una comitiva es desplaçà al Saló de Sant Joan a l'objecte de complir

L'11 de Setembre a través de la història

Des del 1897, la celebració de l'11 de Setembre s'ha mantingut com una jornada reivindicativa tot i les repressions anteriors i posteriors a la guerra civil.

Text de Pelai Pagès.

Els orígens de la commemoració i els primers anys. Referent històric ineludible de la història més immediata de Catalunya, la desfeta de l'Onze de Setembre de 1714 —i sobretot la resistència barcelonina enfront de les tropes filipistes— havia anat figurant a l'imaginari col·lectiu català des de la Renaixença i havia estat protagonista de no poques novel·les històriques. Cal recordar, a més, la lluita que els liberals barcelonins havien menat des de començaments del segle XIX per enderrocar la Ciutadella, que féu construir Felip V com a oprobi per a la ciutat. En el moment en què el nou catalanisme emergent necessitava de símbols d'identificació i mobilització nacionals, l'Onze de Setembre havia de convertir-se en un dels emblemes més carismàtics. La majoria dels estudiosos situen els anys 80 del segle XIX l'època en què començaren a celebrar-se vetllades commemoratives i misses en record de l'efemèride.

Jaume Fabre, Josep Mª Huertas i Pere

els dissenys de l'Assemblea. L'episodi —que recollí el diari *La Renaixença*— va repetir-se sense més incidències i més ben organitzat els anys següents.

Però no fou fins a l'11 de setembre de 1901 quan l'acte prengué més volada. En aquesta ocasió un grup nombrós de joves, membres d'agrupacions catalanistes radicals com "Lo Somatent", "Los Muntanyencs", "Catalunya i Avant", "Lo Trànjol", "La Falç" i "Lo Renaixement", varen anar a fer l'ofrena floral a l'estàtua de Casanova, quan la policia els va interrompre i en va detenir una trentena. Era la detenció més important de militants catalanistes realitzada fins aquells moments. L'endemà la junta directiva de la Unió Catalanista prenia la decisió de convocar una manifestació pel dia 15 de setembre a la plaça de Catalunya amb l'objectiu d'exigir l'alliberament dels empresonats i d'anar a fer una ofrena floral a l'estàtua de Casanova. La manifestació fou un èxit sense precedents: entre 5.000 i 12.000 ma-

nifestants, com ha explicat Jordi Llorens, sortiren al carrer. Els detinguts, que havien estat alliberats la vigília de la manifestació, constituïren l'associació La Reixa, que es fixà com a un dels seus objectius la organització, cada any, de la commemoració de l'Onze de Setembre.

A partir d'aquest moment l'Onze de Setembre esdevingué la jornada de reivindicació nacionalista més popular de Catalunya. L'any 1914, en commemorar-se el dos-cents aniversari de la derrota catalana, l'Ajuntament de Barcelona va prendre la decisió de construir un monument a partir de l'estàtua de Casanova i encarregà el pedestal a l'arquitecte Alexandre Soler i March, mentre que Josep Llimona realitzà el relleu que decora el pedestal. El nou monument, que s'inaugurà l'onze de setembre de 1916, fou situat a la ronda de Sant Pere amb la confluència del carrer Alí Bey, aproximadament a l'indret de l'antiga muralla on Rafael Casanova fou ferit abraçat a la bandera de Santa Eulàlia. Aquesta eventualitat fou recordada per la inscripció situada a la part posterior del pedestal on s'assenyala que Casanova caigué "en compliment del seu deure".

Per aquesta raó des de 1916 la celebració de la jornada de l'Onze de Setembre canvià d'ubicació. Però a desgrat de l'acceptació popular de la festivitat, la tolerància de les autoritats governatives no sempre va veure amb bons ulls una commemoració que era sobretot reivindicativa d'uns drets perduts i d'una identitat nacional escarnida. I sota la monarquia d'Alfons XIII, durant la segona part de la Restauració, no varen mancar jornades de l'Onze de Setembre marcades per la repressió policíaca. Ara fa deu anys Joaquim Albareda recordava com la celebració de la diada l'any 1923 —el mateix any en què, pocs dies després, s'instaurava la dictadura de Primo de Rivera— fou especialment conflictiva. La crònica de *La Publicitat* no deixava lloc a cap dubte: "Mai com aquest any, l'homenatge a Casanova ha tingut tan vastes proporcions. Mai com ahir, els agents de l'Estat espanyol s'han llençat amb tanta crueltat contra les multituds catalanes. Ferits i detinguts. Són arrencades del monument les coro-

nes i trepitjades les banderes nacionals. La indignació aferma el patriotisme dels catalans dignes."

Era el preàmbul del què esdevindria normal durant els anys de la dictadura, quan el catalanisme i tota manifestació de catalanitat foren durament reprimits per les noves autoritats dictatorials. No fou fins el 1931, amb la instauració de la Segona República, que l'Onze de Setembre tornà a gaudir de tolerància i amb l'establiment del règim autònom esdevingué festa nacional de Catalunya. Existeix una fotografia, especialment emblemàtica, del president Macià dirigint-se a la multitud mentre realitzava l'ofrena floral a l'estàtua de Casanova, l'Onze de Setembre de 1933, pocs mesos abans de morir. Fins a l'Onze de Setembre de 1938 el poble de Catalunya va poder commemorar la diada sense més problemes.

Les repressions del franquisme.

L'any 1939, amb la nova derrota que va patir Catalunya, el franquisme va desenvolupar una de les repressions més dures conegudes per la nostra història, que tenia com un dels seus objectius fer desaparèixer tot signe de catalanitat de la societat catalana. No només fou prohibida la jornada de l'Onze de Setembre, sinó que el monument de Rafael Casanova fou desballestat i conservat en un magatzem municipal del carrer de Wellington. Durant els primers anys del franquisme els intents de commemoració de la jornada eren gairebé èpics. Daniel Díaz, en el seu llibre sobre el Front Nacional de Catalunya, ha explicat que la nit de l'11 de setembre de 1944 un escamot militar d'aquesta organització va col·locar una senyera de grans dimensions a la torre de Sant Jaume del transbordador aeri del port de Barcelona. A la bandera hi havien enganxat una pistola que apuntava cap el qui pretengués treure-la. L'any següent el mateix Front va confeccionar un pasquí commemoratiu que convidava que "ni un sol català no deixi de passar el dia sense visitar, encara que sigui de passada, el lloc on estava enclavat el monument de Rafael de Casanova". En un enfrontament entre un grup que estava enganxant pasquins a la Riera de Sant Mi-

quel i la policia morí Josep Corbella, jove militant del Front.

Durant molts anys la commemoració de la jornada de l'Onze de Setembre consistí, justament, en concentracions o, simplement, a passar per la Ronda de Sant Pere, on havia estat ubicat el monument a Casanova. En alguna ocasió algun dels vianants havia deixat a l'emplaçament una reproducció de l'estàtua de Casanova, amb un ram de flors i la llegenda de "Ja creixerà". Però la duresa de la repressió que es va abatre sobre la població catalana durant els anys 40 no permetia sinó accions testimonials o commemoracions privades i clandestines. No fou fins a l'any 1954 quan el Secretariat de Forces Democràtiques constituí una comissió *ad hoc* per tal de preparar la commemoració de la Diada, i aquell any la manifestació aplegà un bon nombre de persones, que foren convenientment dispersades per la policia.

Durant els anys 60 es produïren canvis importants. En primer lloc, perquè s'incorporaren a la celebració sectors procedents del nou moviment obrer que s'estava vertebrant a Barcelona i a Catalunya, sobretot militants de les Comissions Obreres. I també perquè en el decurs dels anys 60 l'oposició antifranquista començava a deixar d'ésser un fenomen de minories i la gent començava a perdre la por. Això explica l'èxit de la jornada de l'Onze de Setembre de 1964, en què es commemorava el 250 aniversari de l'efemèride. En aquella ocasió, per a sorpresa de la policia i dels mateixos organitzadors, foren unes 4.000 les persones que s'aplegaren a la ronda de Sant Pere. Però l'èxit d'aquella jornada no es va repetir en els anys successius, tot i que fins a finals del franquisme no va mancar ni un sol Onze de Setembre en què no es produïssin corredisses, detencions o fossin multades les personalitats més conegudes que acudien a la concentració.

L'any 1971 el Front Nacional va organitzar una acció veritablement agosarada. Havia convocat una concentració a l'Arc de Triomf cantonada amb el carrer Trafalgar per dos quarts de vuit del vespre. Cinc minuts més tard de l'hora prevista se sentia una proclama pública, seguida del cant d'"Els Segadors",

que es va repetir dues vegades senceres, fins que la policia va descobrir en l'habitació d'un hotel del carrer Trafalgar el magnetòfon amb la cinta gravada per a l'ocasió.

La recuperació de la democràcia.

No fou fins després de la mort de Franco, l'any 1975, que la jornada de l'Onze de Setembre es va poder celebrar de bell nou sense problemes. L'any 1976, en plena transició, en un moment en què el panorama polític a l'estat espanyol tot just començava a aclarir-se, però encara estava farcit d'incògnites de futur, hom va aconseguir que per primera vegada des del 1938 es podés celebrar legalment la jornada de l'Onze de Setembre. Després de tenses negociacions menades per l'Assemblea de Catalunya i pel Consell de Forces Polítiques de Catalunya, el governador civil de Barcelona havia permès una concentració a la plaça de Catalunya de Sant Boi de Llobregat, localitat on és enterrat Rafael Casanova. La concentració, festiva i reivindicativa, aplegà unes cent mil persones, i a l'acte central varen prendre la paraula, com a oradors, Miquel Roca, Jordi Carbonell i Octavi Saltor. En un ambient encara tens, la consigna de l'Assemblea de Catalunya a l'entorn de "Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia" va ser la més corejada pels manifestants.

La jornada de l'Onze de Setembre de 1976 fou el pròleg del que s'esdevingué l'any següent. El 15 de juny de 1977 s'havien celebrat les primeres eleccions democràtiques en les quals a Catalunya la victòria havia estat inapel·lable a favor de les organitzacions d'esquerra i democràtiques. L'Onze de Setembre d'aquell any la celebració de la jornada —que s'esqueia en diumenge— va retornar a Barcelona. Les cròniques varen explicar, i la historiografia ha recollit, que fou la manifestació més important celebrada a Europa des de la postguerra mundial. Més d'un milió de catalans varen recórrer el Passeig de Gràcia, des del Cinc d'Oros fins a la ronda de Sant Pere on, en vigílies d'aquesta data, havia estat restituït el monument a Casanova. Va ser una jornada festiva, en la qual sortiren al carrer gent de totes les

edats. Però fou també una jornada de fermesa reivindicativa en què el cant d'"Els Segadors", la reclamació de la Generalitat i de l'autonomia varen estar en boca de tothom. Davant la inequívoca demostració del poble català el Govern de Madrid va haver d'abandonar definitivament el projecte d'una "Mancomunidad de Diputaciones" de què encara parlava per a Catalunya. Aquell mateix any Josep Tarradellas, president de la Generalitat a l'exili, retornava a Catalunya i poc temps després era restaurada la Generalitat.

Els anys següents, i mentre no fou aprovat l'Estatut d'Autonomia, la jornada de l'Onze de Setembre va continuar essent reivindicativa. L'any 1980, amb la celebració de les primeres eleccions autonòmiques, una vegada aprovat l'Estatut d'Autonomia, es produí un canvi significatiu. El 12 de juny de 1980 el Parlament de Catalunya, en una de les seves primeres disposicions, declarava l'Onze de Setembre festa nacional de Catalunya. A partir d'aquella data la diada assolí un caràcter institucional, i entre determinats sectors de la classe política catalana perdia el seu caràcter reivindicatiu. Però pels sectors independents i pels nacionalistes radicals —que des de 1977 han commemorat la jornada en una concentració al Fossar de les Moreres— ha continuat tenint la mateixa significació que va caracteritzar aquella jornada de 1897, ara fa més de cent anys, en què un grup de joves dipositava, en un acte espontani i episòdic, una corona de llorer a l'estàtua de Rafael Casanova.

Bibliografia

- Albareda, Joaquim: "L'Onze de Setembre: realitat i mite". *L'Avenc*, núm. 150, juliol-agost, 1991.
- Algarre, Eva; Blasco, Pilar; Conte, Jesús: *Cap a la Generalitat. De la mort de Franco al Consell Executiu*. Barcelona, 1978.
- Balcells, Albert: *Història del nacionalisme català, dels orígens al nostre temps*. Barcelona, 1992.
- Díaz Esculies, Daniel: *El Front Nacional de Catalunya (1939-1947)*. Barcelona, 1983.
- Fabre, Jaume; Huertas, Josep M.; Ribas, Antoni: *Vint anys de resistència catalana (1939-1959)*. Barcelona, 1978.
- Fabre, Jaume; Huertas, Josep M.; Bohigas, Pere: *Monuments de Barcelona*. Barcelona, 1984.
- Llorens i Vila, Jordi: *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*. Barcelona, 1992.